

Oct.

06

H. oct.
2606

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

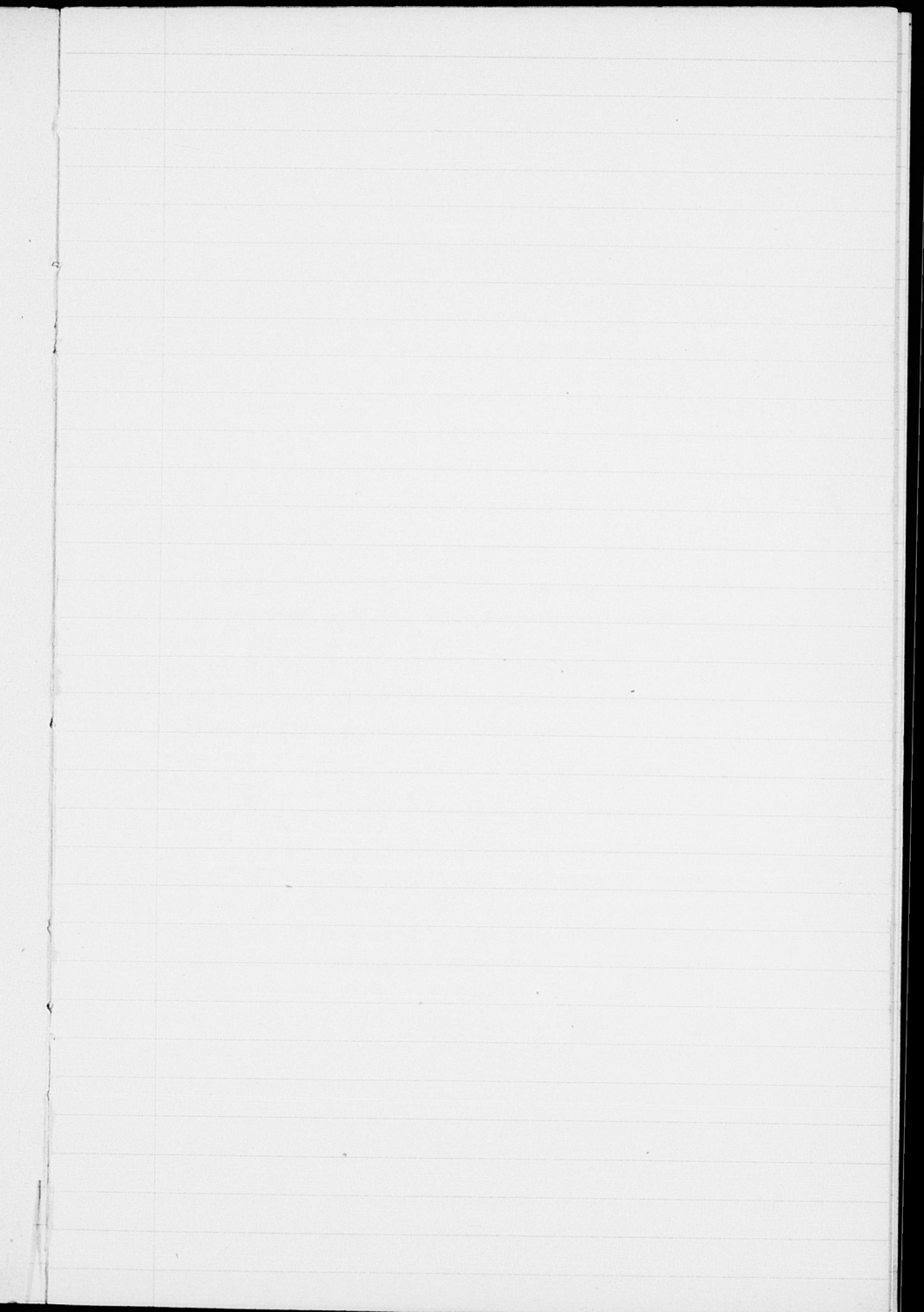

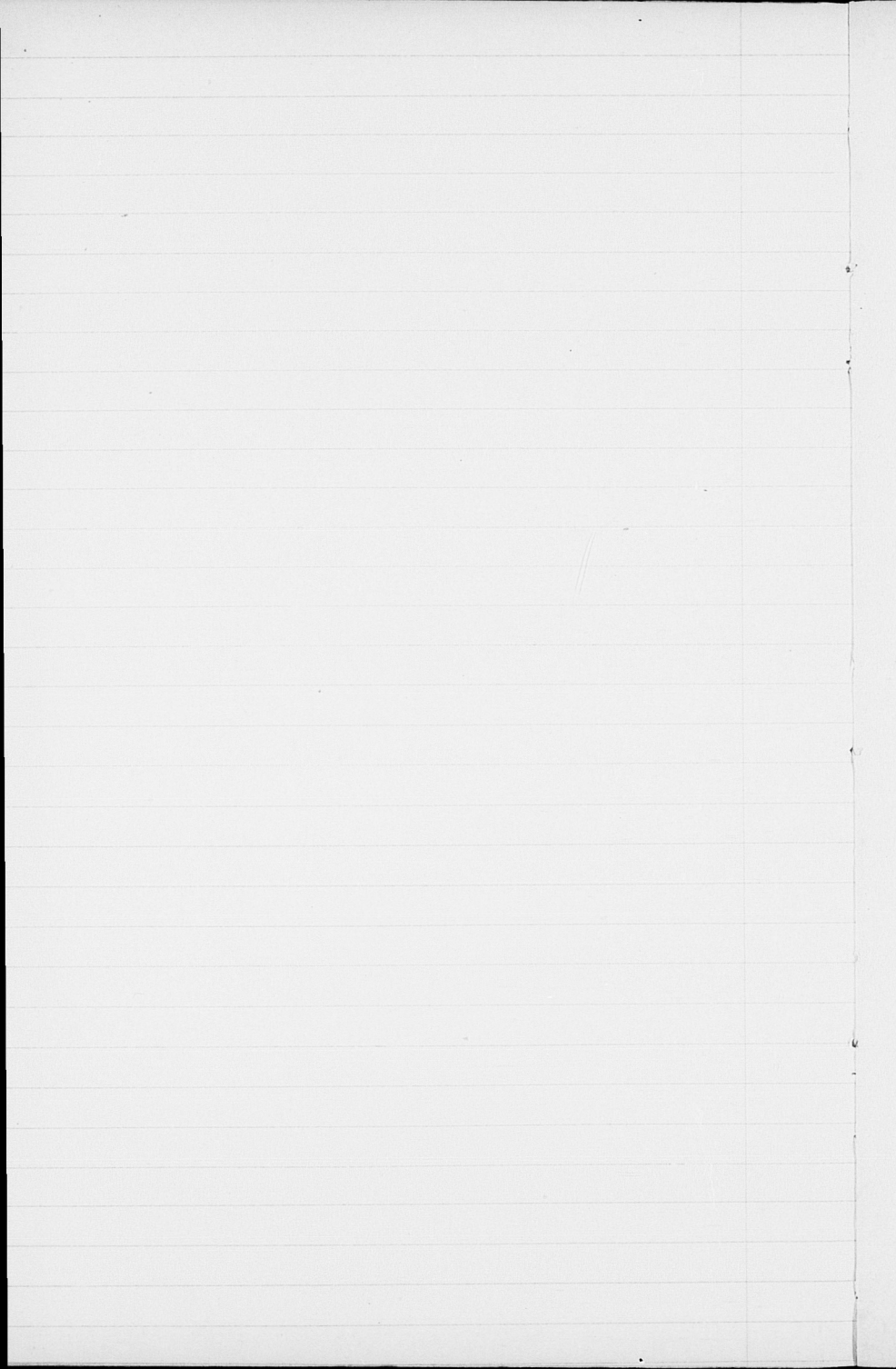
1393 2672

H. S. 2606.

DE REFORMATIE TE BORNE.

DE REFORMATIE TE BORNE.

Reeds sedert dat Christopher Scheele, die met Judith Ripperda getrouwd was, het Weleveld bewoonde, en alzoo sedert 1558, had hij getracht de nieuwe religie „naar de confessie van Augsburg” in het kerspel van Borne ingang te doen vinden; met dat gevolg dat reeds voor de onlusten een pastoor, Petrus van Stralen genaamd, daar gestaan had, die „derseluer lehr geneget gewest enn het sacrament onder beider gestalt uithgelelet gehadt.”

Daarna werd vele jaren de kerkedienst „verwaltet” door Joannes Niehoff, die op de synode te Deventer van 23 Mei 1598 zich als een voorstander der Augsburgsche confessie had doen kennen en in 1601 te Oldenzaal werd opgeroepen, waar onder voorzitting van den drost van Twenthe de bekende classicale vergadering gehouden werd, op welke alle Twentsche pastoors zich omtrent de gereformeerde religie moesten verklaren.

De door hem uitgebrachte verklaring voldeed zoo weinig, dat Ridderchap en Steden zich verplicht achtten hem aan te schrijven om zich „grontlick” te verklaren wat hij „in religionssaken gement end gesinnet sei.” Niehoff wendde zich tot Christopher Scheele, die als „erffgeseten uff Welvelt en ouersten kerkkraet der Borner kercken” aan R. en S. berichtte dat, de pastoor van zijne kerspelslude een getuigenis van zijn doen gevraagd heb-

bende, hij ernstig hierover had nagedacht en had bevonden dat de „Pastoor Johan Niehoff dat Pauvestdom unde Papisterie gants abgelecht, sich eigentlich dorchuth bekenet tot der Lehre, soe hoehsaliger gedechtenisse Carolo quinto Romischen Keyser, op dem Riekesdage tho Auszpurg von etlieken Coerfürsten unde Vorsten des Riekes abergegeuen und entlick von Keysernlicke maistes und dem gantzen Romischen Rycke approbiert und bestediget is.”

Scheele, die „bi solcher Religion geboeren und ertagen” was, had niet alleen voor zich zelf welbehagen in de leer van den pastoor, maar had daarenboven alle ingezetenen van het kerspel bij elkander geroepen en gevraagd „off jemants an siner Lehr offte leuent/ ichtes wat tho straffen”; waarop allen verklaarden over hun pastoor zeer tevreden te zijn.

Op dezen grond vroeg Scheele dat men „mehr gedachten Pastoor tho Borne als einen wolgelerden trowen diener deser kereken fredelich sitten und bliuen laten” mocht.

MOONEN noemt in zijn Naemketen *Fredericus Kemenerus* als eersten predikant te Borne van 1603 tot 1605, toen hij naar Enschede vertrok; waaruit op te maken is dat men de te Borre voet verkregen hebbende Augsburgsche confessie openlijk trachtte te verdringen.

Desalniettemin bleef Niehoff ¹⁾ tot 1619 feitelijk, en sedert 1605 zonder „gereformeerde” concurrentie, de

¹⁾ Op 20 Maart 1617 werd door R. en S. afwijzend beschikt op het rekwest van Joannes Nyehoff, pastoir toe Borne, verzoekende subsidie om zijn zoon in studiis te mogen onderhouden.

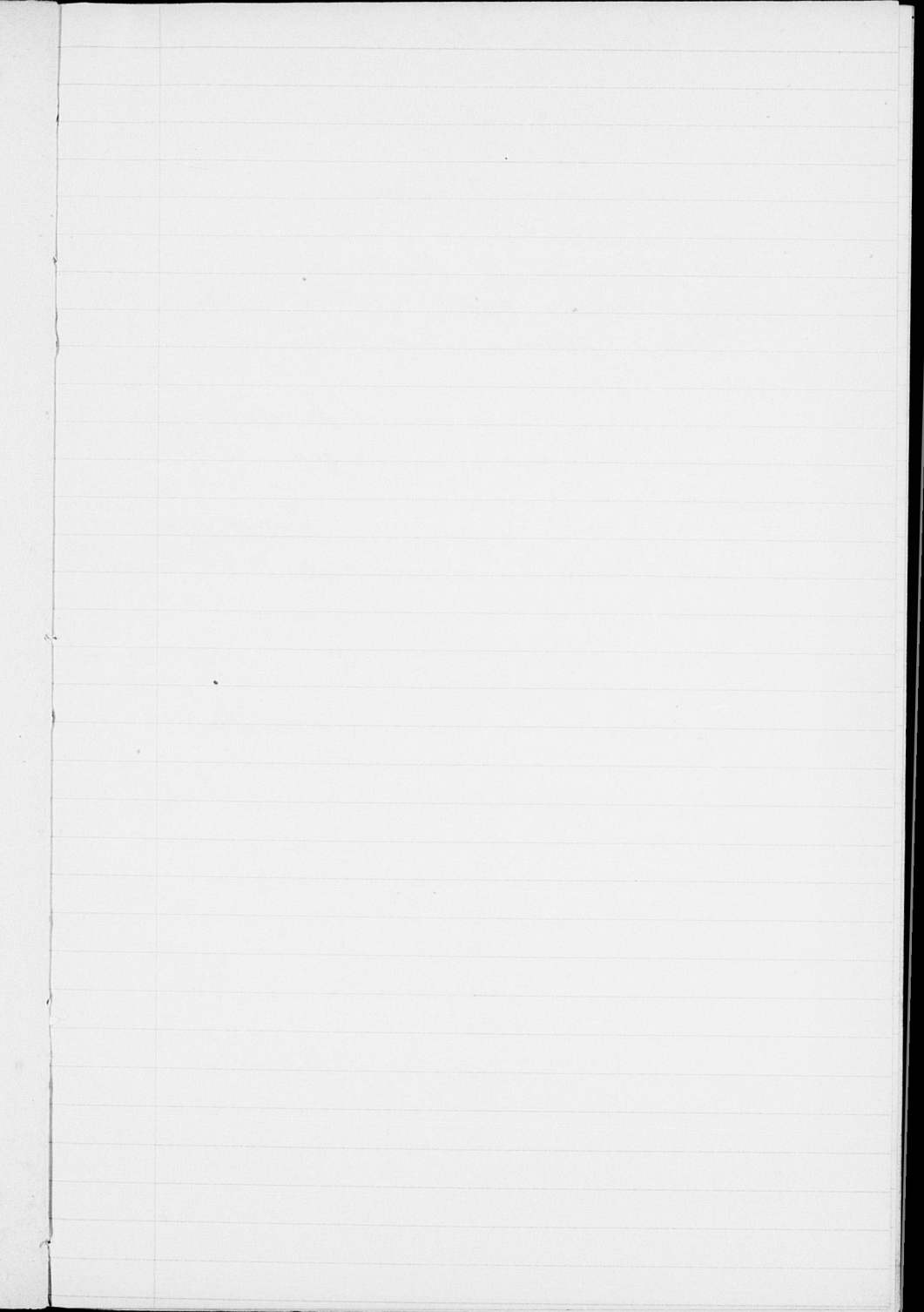
1612. 10 Junii onderteekent Rudolphus
Fleggerus, diner des gottlichen wor-
des up der vicarien tho Welvelde en be-
leenningsrenversaal (Lehenbroeck sat huus
t Welvelde.

Luthersche leer hier prediken. Immers in dat jaar beriep de classis van Deventer, uit overweging dat de gemeente van Borne in Twenthe „eens gereformeerden praedicants behoeflich” was en na de goedsheeren herhaaldelijk te hebben opgeroepen om daartoe over te gaan, blijkens den door Jacobus Revius als praeses en Gerhardus Lindenhovius als scriba den 4^{en} Augustus 1619 onderteekenden beroepsbrief tot predikant te Borne den „Eerwaardigen Welgeleerden Godsaligen D. Hermannum Wellemeyerum, die uit goedvinden van de heeren gedeputeerden dezer landschap door de classis derwaarts gezonden, „alrede over 't half jaer de kerk „van Borne” bediend had „met goet contentement enn „stichtinge der ingesetenen.”

Op 2 Februari van dat jaar hadden reeds Sweder Scheele en de kerkeraden en provisorsen eene verklaring aan de Gedeputeerden van Ridderschap en Steden ingeleverd, inhoudende dat hun „pastor her Joannes Niehoff nu langer tit van jaren in der waren Euangelischen lehr an der kercken tot Borne hun vorgestaen heft end alnoeh in soleken denste wetlicken is continuierende tot onsen goeden contentament neffens sinen collegen Her Rudolphus Heggerus, sonsten diener des gottlicken wordes op der Capellen tot Welvelde by juncker Schelen die hem in soleken kerckendenst alto mit is adstistierende, wo wall om ein geheel sober tractament to weten van 18 gl. jareliicks na het geringe vermogen van dit onse kerksken,” in welchen dienst hij zich zoo gedraagt dat zij daarmede tevreden zijn en ernstig begeeren dat hij daarbij beschut en beschermd zal worden, opdat zij in deze bedroevende ellendige tijden „den trost dieser goeden gotlicken Lehr hebben end beholden mogen.”

Den 9^{den} Februari daaraanvolgende richtte Sweder Schele een nader verhoog tot gemelde gedeputeerden. Nadat hij eenige dagen te voren hun te kennen had gegeven „wo dat wi walgefundierde possessie hebben in exercitie der goeden religion der confessie van Auszpurg,” had hij nog een en ander gevonden, wat hij hun onder de oogen wilde brengen. Zijn vader, die gelijk voormeld sedert 1558 zich bevljigtigd had dat „dese ware christlieke religie darseluest bekennet mochte werden” was in 1580, nadat sedert vele jaren de kerkedienst werd vervuld door den pastoor Joannes Niehoff „wetliken end wall van het kerspел beropen,” ten gevolge van den oorlog uitgeweken naar Westphalen, waar hij zich 16 jaar had opgehouden. Bij zijn terugkeer in het land had hij met genoegen ontwaard dat de „pastoor alnoch der goede lehr auszpürgischer confession” toegedaan was, zooals hij ook openlijk verklaarde voor de classis van Oldenzaal. Bij deze leer en confessie is de pastoor „folgentz bestendig gebleuen bi leef und leet.” Daarop volgde het twaalfjarig bestand, tijdens hetwelk hij ook in „goede wetlike possessie des kerkendienst is geweest” en toen destijds de vraag geopperd werd aan welke zijde, Spaansche of Staatsche, „Twente soll verbliven” vermaande de Drost van Twenthe den jonker Schele om „den pastor to willen helpen in solcke sine possessie to bliuen.”

Maar die van Oldenzaal, de Spaansche partij, zochten niet alleen het gerecht gewapenderhand te occupeeren, maar kwamen ook des Zondags om de mis te doen, waartegen Jonker Schele en de pastor zich „mit geen kleine gefaer” verzetten; tengevolge waarvan zij niet alleen nu nog in het bezit der kerk waren, maar ook toen ter tijd een nader vergelijk is getroffen, dat het in Twenthe ge-

Geert van Weleveld

x

Sophia Mulert

Ex hris:

Jan van Weleveld

x

Willemina van Rutenberg (v. Grumberg)

Ex hris:

Anna (Johanna) van Weleveld lic

Ex

Christoffer

geb 1529, overl.
huwt

Judith
geb. 1534, overl

Schele

Uit de Medel Herant I blz 190

Radboud Schele had tot vrouw Elisa
erfgemaan te Schedelhusen

Uit hen: Johannes S.
had tot vrouw Nesa (Bynes) te der
uit haar werd hy vader van een talryk
nageslacht,

waaronder:

Heidenrijk S., die tot vrouw had Geer
truid te Knehen, die voor zijne
kinderen een beste moeder was
en wien Zoon

Zweder S. trouwde met Anna van Wele
veld, oudste dochter te Johan
te Weleveld en Willemia van
Rurtenberg

Uien Zoon

Christoffer S. geboren 1529. overl. 20 Mei 1606
bekeet Weleveld 1555
trouwt 1558 Judith Pijsorda.
geb. 1534 overl 4 April 1608.

Geert van Weleveld
tr

Sophia Mulert

|

Jan van W.

tr

Willemia van Rutenberg
v. Grimberg

|

Anne (Johanna) v. Weleveld tr

Johannes Scheele
tr

Agnes van der

|

Heidenrijk Scheele

tr

Geertje v. Kneheim

|

Zweder Scheele

Johannes Scheele

x
Agnes van der

Ex his:

Heidenrijk Scheele

x

Gestruid van Wneheim

Ex his:

Sweder Scheele

wt

his:

Scheele, schied Welveld 1555

20 Mei 1606.

1558.

Ripperda

4 April 1600

Scheele

der

Scheele

Wneheim

Scheele

durende het bestand met de religie zou blijven, als destijds „was blickende.”

Naardien aan die van Borne, zoo betoogde Schele verder, de orloch also schwer gefalle als iemand anders, zoo behoorden zij naar billijkheid ungemolestiert gelaten te worden bi haere walhergebrachte exercitie Euangelischer religion: weshalve hij verzocht om met de kerspelsleden te mogen blijven bij de ware kristelijke religie, waarin zij ertogen enn geboren sinne en dat „consequentlick „haeren Pastoer en sinen adjunct tot gaedes chr, meeste „stichtinge end goede christelicke enigheit gecontinuiert „mogen bliven.”

Intusschen, gelijk voormeld, werd Nijhoff verdrongen, wat beteren dunk omtrent hem geeft dan het verslag van Roothuis, door Mr. van Doorniek meedeeld in de Kleine Bijdragen (II, bl. 3). Dit toch laat het voorkomen, alsof te Borne een ander predikant voorgesteld is, omdat Nijhoff zich op zijn ouden dag bezwaard vond om voor de gemeente opentlicke professie te doen van de gereformeerde religie en bevreesd was dat de tijdsomstandigheden zouden veranderen en hij alsdan zou verdreven worden.

Nijhoff, als aanhanger der Augsburgsche confessie, weigerde de gereformeerde geloofsartikelen aan te nemen en daarom werd Wellemeijer benoemd.

Deze verzocht en verkreeg, blijkens acte van 30 Augustus 1619, de approbatie van den Drost van Twenthe, U. Ripperda, op zijne beroeping tegen een jaarlijksch tractement van f 400, waarvoor hij de pastoriegoederen in gebruik nam, welke anders de richter van Borne had moeten „ten hoechsten prijse opslaen ende verpachten.”

Op Weleveld bleef men echter Luthersch, ¹⁾ want 2 Juni 1620 namen Ridd. en St. het besluit het praedigen des paedagogi van Jo^r. Zwieder Scheele op sijnen huise tho Welvelde absoluut te verbieden, dewijl de huisluiden daardoor uyt de kercke tot Borne getrocken werden.

Wellemeijer vertrok volgens Moonen in 1621 en werd opgevolgd door J. H. Hardenak, die in 1625 zal overleden zijn. Moonen blijkt zich in dit jaartal te vergissen, want reeds 10 December 1624 hielden de predikanten Alstorpius en Wedaeus, als deputati classis, eene samenkomst met den richter en de huisluiden van het kerspel Borne, in tegenwoordigheid van den Drost van Twenthe, en hielden hun voor „dat sie hem ein prediger stellen wolden.”

Op deze samenkomst deelde de richter mede dat zij geen jonggezel begeerden, maar een predikant, die tot de jaren van zijne discretie gekomen was en dat zij binnen zes weken zulken aan de classis zouden presentereen; eenige kerspelslieden gaven als hun meening te kennen dat zij Wellemeijer terug begeerden, waarop de classicale heeren zeiden „dat hem lieff was, dat sie sulx begerden.”

Wellemeijer werd nu uit het land van der Marcke verschreven en door de ingezetenen van Borne, als het recht van patronaatschap hebbende, met eenparige stemmen verkozen en aan de classis gepresenteerd.

Tegen de classicale vergadering van 17 Januari 1625

¹⁾ Ook later in het verbaal van gecommiteerden tot onderzoek van den staat der geestelijke goederen van 18 April 1659, wordt Jo^r. Swier Christopher Scheel toe Weleveld vermeld als hebbende de tot de kerk van Borne behoorende St. Nicolai vicarije geconfereert op den Luters predikant, wonende tot Borne.

Rijcken. Rovenius schrift 8 Dec 1611
(Dodt VI. 253) Adjunt nobis fere
per unum mensem D. Richardus Rije-
kins, commendatus a Sixto ad pasto-
ratum, sed --- non potuit deside-
rio illius satisfieri.

werd de gemeente aangeschreven om zich dien dag te Deventer te vervoegen, als zij iets omtrent Wellemeijer of iemand anders hadden voor te dragen.

H. Rammelman, richter van Borne en Menso Odineck, door het kerspel gemachtigd, begaven zich derwaarts en presenteerden hun gekozen predikant aan de classis, welke van meening was dat hij weleer „tot den druncke genegen” uit Borne geremoveerd zijnde, nu niet stichtelijk daar konde staan. De gemachtigden legden toen twee verklaringen over, strekkende om te bewijzen dat hij zijn vorig leven had gebeterd, eene van de heeren van Boldeschwingel en eene van de gereformeerde gemeente der stad Dortmund. Bij meerderheid van stemmen besloot de vergadering Wellemeijer als predikant aan te nemen, als zijnde er negen stemmen op hem uitgebracht tegen zeven op Rodolphus Rijken;¹⁾ maar toch werden de gemachtigden verzocht dat zij Rijken eens in de vergadering zouden hooren prediken en den volgenden zondag te Borne: men kon dan, indien men geen gevallen in hem had, nog kiezen, wien men begeerde.

Rijken, aan Martinisten, Romanisten en Mennisten aangenaam, werd door de gereformeerden niet begeerd, maar vond zijn steun bij de voormelde deputati der classis, die bij missive van 24 Febr. 1625 aan de ingezetenen van het kerspel Borne schreven, dat de classis hun dezen gezonden had om zijne gaven te laten hooren en opdat zij

¹⁾ Vermoedelijk was hij de zoon van Henrik Rijken, koster te Rijssen en Trude Costers. Op 20 Maart 1617 besluiten R. en S. dat H. Rijken attestatie van den rector van Steinforde omtrent de studiën van zijn zoon moet overleggen, alvorens te beslissen op het verzoek om subsidie.

zijn persoon of iemand anders „wel gequalificeert ende godtsalich sijnde” aan de classis zouden presentereen om als ordinariis dienaer beroepen te worden. Daar dit nog niet geschied was, werd door de deputati gelast „dat ghi binnen den tidt van 14 dagen vigore juris praesentandi den E. Classi ten seluen fine schriftelick sult praesenteren enen persoon nit ergerlick van leuen”; bij gebreke waarvan de classis er in zou voorzien.

Aan de gedeputeerden der classis werd geschreven dat men bij de electie van Wellemeijer bleef en nu kwamen, om scheuring in het kerspel te verwekken, de predikanten van Almelo en Batmen, zijnde Christopher Ledebur en de voormelde Wedaeus, te Borne met Rijcken om den persoon van Wellemeijer te ontraden: nochtans zijn alle die geformerden religionsverwanten mit het gantse kerspel van Borne bij de electie van Wellemeijer bestendich gebleuen vuitgesundert dat sie alleinigen drie personen hebben wendich gemacket.

Toen deden gezegde predikanten het kerspel in de kerk samenroepen om zich te verklaren of zij tot Wellemeijer of Ricken waren geneget en ondanks de verklaring dat men bij de gedane keuze bleef, hebben zij deze tegen hunne eigene propositie in verworpen en „alse Bisschoppe van den lande” Ricken bij provisie in den kereken-dienst jngedrungen.

Bij een zeer breedvoerig bezwaarschrift, waaraan ik dit een en ander ontleen, wendden de richter van Borne en andere lidmaten van de reformerde religie der geringen kereken van Borne zich tot de Gedeputeerden van Ridderschap en Steden, aan wie zij, onder aanhaling van vele schriftuurplaatsen, betoogden dat hun het recht om een predikant te kiezen, toekwam. Zij wezen er op dat

de classis zelve moest bekennen dat Wellemeier meer bekwaam is dan Rijcken, daar men uit een brief, door Alstorpius aan Wellemeijer geschreven, kon bewijzen dat „he hem ontradet den dienst der geringen gemeente van Borne end dat hie eine grotere gemeente meriterde, warmede hie genuch te verstaen gift dat die gemeente van Borne gudt genuch is dat men derselven eine unbequame persone jndringe.”

Zij verzochten dat de onwettelijk ingedrongen predikant zou worden gerevoceerd en aan de gemeente te Borne een tijd gesteld om eene behoorlijke predikantskeuze te doen. De op 19 Maart 1625 te Kampen gehouden landdag besliste dat de gedeputeerden de classis hierover zouden hooren; terwijl ondertusschen niemand in dien dienst beroepen of ingesteld zou worden.

Ondertusschen werd Rijcken tegen den wil der ingezetenen door de classis of hare gedeputeerden innegestelt en bevestiget, terwijl deze gedeputeerden de gewone approbatie van den heer Drost van Twenthe bij zijne tehuiskomst van den landdag verzochten.

De Drost gaf hun van de klacht der ingezetenen en de resolutie van R. en S. kennis en beloofde zijne goedkeuring, indien hem het bewijs werd overgelegd dat de ingezetenen met den beroepen persoon tevreden waren.

De Gedeputeerden ontboden op hunne eerste vergadering na den landdag den gedeputeerde der classis, Alstorpius, en vroegen om opheldering in deze zaak: deze echter maakte zwarigheid om ze te verstrekken zonder speciaal last der classis, betwistende de bevoegdheid van het politiek gezag om zich hierin te mengen en is onbeleeffdelijk uytghevaeren, met injurieuse propositen tot contumelie enn versmaetheijt van R. en St. enn van de

Ged. Deze zagen zich verplicht Alstorpius niet weder ter vergadering te ontvangen, tenzij hij hun genoegdoening verschaftte zooals tot conservatie van 't respect en autoriteit van so hoge overheijt behoorde.

Bij missive van 25 April 1625 gelastten zij Rijkken dat hij zich van prediken zou onthouden en afwachten dat er met kennis van zaken in kon worden gedisponeerd. Toen deze, zich op de classis beroepende, toch voortging, richtten zij den 16^{den} Juni 1625 een nader schrijven tot hem, en hem herinnerende dat hij oock int particulier door weldaden verobligeert was aan de hooge overheid, waarschuwdten zij hem om er niet langer mee voort te gaan, daar anders tegen zijn persoon ambtshalve de middelen ter hand moesten worden genomen, hun ten dienste staande om de hooge autoriteit van R. en S. te handhaven.

Op dienzelfden dag publiceerden zij dat zij op Woensdag 6 Juli d. a. v. te Deventer de landerijen en andere inkomen van de pastorije te Borne zouden verpachten en dat de betaling van al wat aan de pastorij verschuldigd was aan niemand dan aan een door hen aantestellen persoon kon geschieden.

Na veel geschrijf tusschen de classis en de gewestelijke vertegenwoordiging, besloten Gedeputeerden den 25sten Jan. 1626 Rijkken bij provisie in den dienst te tolereeren en noodigden de classis uit om hem te vermanen „om met sijn lhere en goeder levent die gemoederen van de jngesetenen te trecken meer als hij tot noch to gedaan heeft.”

Den 22sten Juli d. a. v. besluiten zij Rijkken nogmaals te vermanen „dat hij hem stille zal houden tot het different afgehandeld is,” en hem te ontbieden op de verga-

Medd e St. gelosten dat de classis te Dieren
ker moet doe blyken, dat de ingezetenen van
Borne niet in hun recht van patronaatsheps
zyn gehinderd of ontkort. 31 Aug. 1625. Zie
Kampers Archief VII. 484.

dering van 2 Augustus; mocht hij in gebreke blijven om te verschijnen dan zouden zij hem doen aenhaelen en in verzekering houden ter naaste vergadering.

Hoe de kwestie afgedaan werd, blijkt mij niet. Rijken bediende de gemeente tot zijnen dood, die volgens Moonen in 1649 voorviel, Maiken Jelis als weduwe nalatende.

Hij werd opgevolgd door Frederik Buijtenhuijs, die op 10 November 1649 te Deventer ten huwelijk werd ingeschreven met Hendriksken Gerrits Westenenghe uit Apeldoorn.

Volgens het markeboek van Senderen werd op de holling van 22 Augustus 1649 beraadslaagd hoe zich te gedragen ten opzichte van de collatie der vacante pastorie en besloten dat de heer Scheele het eerste votum zoude hebben en de andere goedheeren vervolgens. Scheele behield zich voor om zijn uitsluitend collatierecht te bewijzen of er van af te zien. Toen hij 30 October 1650 dat bewijs nog niet had bijgebracht, werd besloten dat op 10 December d. a. v. „hetselvige bewijs sall believen te vertonen,” terwijl hij anders zou geacht worden daarvan „versteecken” te zijn.

Ook op dien dag werd het bewijs niet geleverd en in het verhandelde op de holling van 27 September 1661 vindt men nog aangeteekend: „Van de collatie der pastorie tot Borne worden nochmaels geinhaereert voorgaende resolutiën.”

Buijtenhuijs werd, volgens Moonen, in 1649 beroepen; na omtrent 37 jaar den dienst hier te hebben waargenomen, wendde hij, omstreeks 70 jaren oud, zich tot Ridderschap en Steden met verzoek om een „jaarlijx subsidie-penninck” ten behoeve van zijn zoon Gerhard Buij-

tenhuijs, S. S. Cand. als assistent. ¹⁾ Hij legde daarbij over eene verklaring van den richter van Borne van 27 Februari 1679, dat hij „geduirende den laetsten oorlog in 1672 angevangen, ende 1674 geeindiget als eenen getrouwen dienaer ende hedder de gerefermeerde gemeente tot Borne bedient ende waergenomen had, sonder eenig tractament van de pastorien opkomsten daervoor te geneeten,” benevens eene verklaring van Burgemeesters, Schepenen en Raden te Almelo van 11 Februari 1679, dat hij den predikdienst te Almelo verscheidene keeren zonder salaris had waergenomen „in de jongstledene bischoplicke oorloch” na het overlijden van den predikant C. ten Ham aldaar.

Tijdens zijne bediening, in 1669, werd aan de voorwaarden der verpachting van kerkegoederen, toegevoegd deze conditie: „Als dat alle so van dese kercken huissen „ofte landen werden huieren, sullen gehouden wesen, pre- „eiselijk alle sondaegen alhier (ten waere door Lieues „kranckheijt ofte andere noetsaeckelijcke beletselen ver- „hindert werdenn) in het gehoer van Godes H. Wordt, „to koemen ofte dies in gebrecke blijvende, dubbelde „pacht geven, waarvoor sij sonder conniventie sullen ge- „executeert worden.”

Volgens Moonen stierf Buijtenhuijs in 1691; zijn opvolger Charles van den Berg, wiens beroep uit- hoofde van „tot Borne geresen geschillen” eerst 26 April 1693 geapprobeerd werd, werd 14 Mei d. a. v. bevestigd volgens de in evengemeld markeboek opgenomen verantwoording van de beroepingskosten, welke van 5 Nov. 1691 af beliepen 851 gl., 6 st., behalve hetgeen den richter H. Cost competeerde. M^r. R. E. H.

¹⁾ Deze overleed 14 Oct. 1693, met achterlating eener weduwe. (Ged. 12 Oct. 1694).

